

SLAPTOJI
KAUNO
ISTORIJA

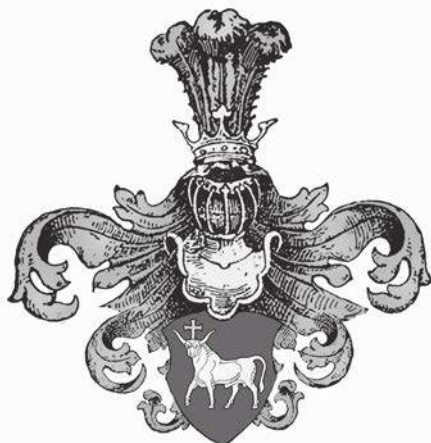

ELEONORA VIOLETA
MARGANAVIČIENĖ

OBUOLYS

Eleonora Violeta Marganavičienė

SLAPTOJI
KAUNO
ISTORIJA

Nemuno ir Neries santakoje įsikūręs Kaunas dažnai vadinamas Lietuvos širdimi. Beveik pačiame Lietuvos centre iš seniausios, jau X amžiuje minimos, gyvenvietės išaugęs modernus miestas skaičiuoja septintą šimtmetį. Jame harmoningai dera senovės paminklai ir modernizmas, sukurdami unikalią ir nepakartojamą dvasią...

Pakeliaukite po tokį seną ir kartu amžinai jauną miestą, atraskite gražiausius jo kampelius ir susitikite su jį garsinusiaisiais ir Lietuvos kultūrą kūrusiais žmonėmis...

I

MIESTAS
IR MITAS

Kaunas – seniausia lietuvių gyvenvietė (miesto įkūrimą istorikai sieja su X amžiumi). Kerintys jo apylinkių vaizdai, kuriomis vingiuoja didysis Nemunas, nuo seno įkvėpdavo poetus, gimdė nuostabias legendas ir padavimus apie šventąjį Gojų (giraitę), apie senąją Lietuvos didžiųjų kunigaikščių Gedimino, jo sūnaus Kęstučio ir vaikaičio Vytauto Didžiojo laikų Kauno pilį, apie apkasą tarpeklio pakraštyje, paslaptinę pagonių laužavietę ir šventyklą, kur paskutinį prieglobstį rado krivių krivaitis Gintautas, kai senajame Vilniuje buvo nuverstas Perkūno stabas.

Pasak vienos legendos, miesto pavadinimas kilo iš Kaunio (Kūnio), amūro, meilės deivės Mildos sūnaus, vardo. Viešpatavo ji Aleksote, kur tarp šimtamečių šventųjų liepų buvo jos šventykla. Čia rūko gintaro smilikalai, vaidilos ir vaidilutės garbino ją skambiomis giesmėmis, o didysis, sraunusis Nemunas plukdė gyvų gėlių, aukojamų širdžių valdovei Mildai, vainikus. Jaunimas čia atvykdavo iš

atokiausių Lietuvos kampelių, kad išmelstų iš deivės geresnį likimą.

Bėgant laikui atsirado naujų padavimų, juos papildydavo ir skirtingų epochų detalės. Vėliausių laikų legendoje Milda – paprasta mirtinga mergina, kunigaikščio Erdvilo dukra. Nusprendusi paaukoti save dievams, ji tapo vaidilute, drauge su kitomis vestalėmis saugančia negėstančią ugnį. Tačiau likimas lėmė, kad gražioji kunigaikštytė krito į akį dailiam jaunikaičiui, jausmingam poetui Dangeručiu, apdainavusiam jos grožį. Tačiau jaunuolių laimei sutrukde merginos pamotė, taip pat pamilusi dainių. Įskaudinta ji įskundė Dangerutį, kad šis išdrįso pamilti vaidilutę. Jaunuolis buvo pasmerktas sudeginti, o iki bausmės vykdymo jį uždarė Praurimos kalne, netoli šventyklos.

Apie tai sužinojusi Milda išlaisvino mylimąjį ir paslėpė jį pas norvegą, persirengusį žyniu Oskaru – įsimylėjėlių globėju ir geradariu. Kartą, palikusi šventyklą, Milda išskubėjo pas mylimąjį. Tačiau, o varge... Palikta be priežiūros ugnis užgeso. Baisus nusikaltimas užrūstino tautą – net ir pats kunigaikštis neturėjo galios išgelbėti savo dukters. Įsimylėjėlių laukė sudeginimas.

Pagal liaudies paprotį, kiekvienas praeidamas netoli šventyklos, kur buvo protėvių kapai, metė ant jų šaikes. Įsimylėjėliams sudeginti buvo sukrautas didžiulis laužas. Tačiau po laužaviete Oskaras kažkokiu būdu slapta iškasė urvą. Jis atliko žynio pareigas, o kadangi vykdant

Mildos šventė Kaune. © Alkas.lt

nuosprendį niekas neturėjo teisės peržengti šventyklos ribų, Oskaras įsigudrino užvestuosius ant laužo, vos tik jam užsiliepsnojus, sveikus ir gyvus įleisti į urvą. Taip po žemėmis prasmege įsimylėjėliai buvo išgelbėti. Žmonėms buvo pasakyta, kad dievai mielai priėmė auką, ir ant aukuro vėl gali būti uždegta negęstanti ugnis.

Ilgai gyveno Milda su savo mylimuoju. Žmonės tikėjo, kad ji buvo nužudyta, kaip tiki ir dabar, kad jos šešėlis ir šiandien klaidžioja po Praurimos kalną. Ši legenda turi ir krikščionišką potekstę. Pasirodo, kad Oskaras buvo krikštytas ir urve įrengė koplyčią. Gelbėdamas įsimylėjėlius, jis išgavo iš jų priesaiką, kad šie pripažins krikščionybę. Po krikšto Oskaras palaimino ir jų santuoką.

II

GEDIMINAIČIŲ
DINASTIJA

Kiek realaus pagrindo gali turėti padavimai? Pasak istorinių šaltinių, maždaug IX a. į Lietuvą pradėjo kraustyti skandinavai. Tai buvo tuo metu, kai jų tėvynėje ėmė plisti krikščionybė. Gelbėdami savo pagonių tikėjimą, jie apsigyvendavo čia, perimdavo vietinių gyventojų papročius, kalbą, taip susiliedami su jais. Senosios skandinavų sagos taip pat suteikia pagrindo manyti, kad normanai pirmieji prasiskverbė į lietuviškas žemes.

Su šiuo politinių ir religinių reformų laikotarpiu susiję lietuvių padavimai apie Nemoną, arba Palemoną, ir jų palikuonis, žemaičių, arba Gediminaičių, dinastijos pradininkus, dauguma kurių turėjo skandinaviškus vardus. Atėjūnai kurdavo savo gyvenvietes, statė šventyklas. Padavime apie Nemoną, arba Palemoną (tai vienas ir tas pats asmuo, ir jų kelias panašus), bei metraščiuose teigiama, kad po savęs Palemonas paliko tris sūnus: Borkų, Kūnį ir Sperą. Po brolių mirties Kūnis – Kauno įkūrėjas – jų valdas prisijungė

Rimgaudas

prie savųjų. Kūnis turėjo du sūnus: Kernių ir Gimbutą. Kernius įkūrė Kernavės miestą, tapusį jo sostine. Brolių palikuonis Ringoldas (Renkold, Ringaudas, Rimgaudas, Ringvaldis), minimas metraščiuose nuo 1226 m., teisėtai laikytinas pirmuoju lietuvių kunigaikščiu. Apie jį žinoma nedaug. Kaip tvirtina istorikas A. H. Kirkoras, vieni mano, kad Ringoldas – išeivis iš romėnų genties, kiti – iš skandinavų, tretį – iš Polocko kunigaikščių giminės.

Aišku viena: nuo jo ir prasidėjo lig šiol ne visiškai išsiaiškinta Lietuvos kunigaikščių kilmė.

Ringoldui pavyko suvienyti susiskaldžiusį kraštą: jam nusilenkė Lietuvos ir Žemaitijos, lyvių ir kuronų žemės. Jis pasiekė Novgorodą, Pskovą ir Polocką – visur jį pripažino aukščiausiu kunigaikščiu. Ringoldas mirė 1240 m. Jo teisėtu įpėdiniu tapo sūnus Mindaugas (Mendog, Mindows; valdymo metai 1253–1263). Lietuvos istorijoje jis išliko didžiu žmogumi, pirmuoju, davusiu tvirtą pradžią galingos Lietuvos valstybės sukūrimui. Drauge su rusų kunigaikščiais jis iškovojo šlovingą pergalę prieš Čingischano pulkus. Jie buvo sustabdyti ir, galbūt, taip išgelbėjo Europą nuo įnirtusių ordų invazijos. Tai sustiprino Mindaugo autoritetą tarp rusų kunigaikščių bei Lietuvos ir Rusios draugiškus

santykius – netrukus jiems teks drauge gintis nuo riterių ir mongolų. Mindaugas sėkmingai suvienijo susiskaldžiusią kunigaikštystę. 1251 m. Naugarduke jis ir jo aplinkos žmonės priėmė katalikų tikėjimą, vildamiesi, kad riteriai neišdrįs brautis į lietuvių žemes. Minėtų metų liepą popiežius Inocentas IV paskelbė Lietuvą Šventojo Petro sosto savastimi ir įgaliojo Kulmo vyskupą Henriką kunigaikštį Mindaugą karūnuoti. Po dvejų metų, 1253 m. liepą, Vilniaus katedroje jis su žmona Morta buvo karūnuoti ir Lietuvos karalystė tapo katalikiškosios Europos politinės sistemos dalimi.

Buvo pašalintas pavojus, grėsęs Lietuvai iš Livonijos ordino, tačiau už tai teko brangiai sumokėti: Mindaugas perleido ordinui didžiąją Žemaitijos dalį bei Sūduvos ir Dainavos žemių dalis.

Mirus Mindaugui valstybėje susvyravo vienvaldytė: užvirė kova dėl sosto – valstybę valdė daugybė kunigaikščių. Suirutės periodas tęsėsi beveik pusę XIII amžiaus.

Mindaugas

Morta

Gerdenis

1316 m. po kunigaikščio Vytenio mirties sostas teisėtai atiteko jo broliui Gediminui, valdžiusiam Lietuvą 25 metus (1316–1341). Manoma, jog jis gimė apie 1275 m. Apie jo kilmę tikslių duomenų nėra. Vieni istorikai Gedimino tėvą vadina Pukuveru (Butvydu), kiti mano, jog Vytenis ir Gediminas buvo Polocko kunigaikščio Gerdenio (Girdenio) sūnūs. Gediminas, be Vytenio, turėjo dar tris brolius: Vainių, Teodorą ir Margirį.

Vytenis

Gediminas savo išmintimi ir politiniu taktu iškart įgijo kitų kunigaikščių palankumą ir ištikimybę. Jam valdant kūrėsi stipri valstybė ne kruvinių antpuolių, bet taikingu būdu, per giminytės ryšius. Gediminas įkūrė nemažai miestų, tarp jų – Vilnių ir Trakus. Jo pastatytos tvirtovės ir pilys išsiskyrė tvirtumu, grožiu ir istorine svarba. 1323 m. pabaigoje Gediminas kreipėsi į Romos popiežių ir vokiečių miestus, prašydamas atsiųsti į Lietuvą dvasininkijos atstovų, pirklių ir amatininkų, kuriems suteikė įvairių lengvatų

bei privilegijų. Tai buvo didžiulė Lietuvos diplomatinė sėkmė. Iš pasiuntinių ataskaitos, apsilankusių Vilniuje 1324 m., žinoma, kad tuo metu šiame mieste veikė du katalikų vienuolynai – dominikonų ir pranciškonų. Vienuoliai naudojosi dvaro pagarba – jiems buvo pavedama rašyti diplomatinius laiškus.

Gedimino šeimyniniai ir giminystės ryšiai liudija jo didžiulę reikšmę politikos pasaulyje. Ir nors daugelio planų jis nespėjo įgyvendinti (žuvo kovoje su kryžiuočiais), jis pažymėjo aiškias gaires, pagal kurias sėkmingai veikė jo giminės palikuonys.

Metraščių liudijimu, prieš pat mirtį Gediminas padalijo savo valdas sūnums. Ypač svarbų vaidmenį Lietuvos istorijoje atliko Algirdas ir Kęstutis.

Tapęs didžiuoju kunigaikščiu Algirdas (1345–1377) su broliais sudarė sutartį, pagal kurią jie išipareigojo be sąlygiškai jam visada paklusti ir būti visiškoje jo dispozicijoje, o jis savo ruožtu davė priesaiką elgtis su jais teisingai ir ginti jų žemes nuo išorės priešų. Su

Gediminas

Algirdas

Julijona

Kęstutis

Kęstučiu (1345–1382) buvo sudarytas ypatingas susitarimas: broliai įsipareigojo amžiams saugoti tarpusavio draugystę ir po lygiai dalytis visais pasiekimais. Susivieniję jie pradėjo ruošti kryžiuočių atremimui. Kęstučiui, atstovaujančiam pagoniškajai Žemaitijai, buvo pavesta ginti vakarines sienas, o Algirdui – saugoti rytines. Broliai pasižymėjo išskirtiniais politiniais ir kariniais gabumais.

Jogaila

Ypatingą tautos meilę ir pasitikėjimą pelnė Kęstutis, kuris ir pats jai buvo besąlygiškai atsidavęs. Jo meilė žmonėms, nesavanaudiškumas, teisingumas buvo žinomi toli už Lietuvos ribų.

Po Algirdo mirties 1377 m. didžiuoju kunigaikščiu tapo Jogaila – Algirdo ir jo antrosios žmonos Julijonos sūnus. Pagal Krėvos uniją, 1385 m. sudarytą tarp Lietuvos ir Lenkijos, jis buvo karūnuotas Lenkijos karaliumi, įsipareigojo suvienyti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemes su Lenkija ir į katalikybę atversti Lietuvos žmones. Tapęs karaliumi, Jogaila neketino atsisakyti

Didžiojo Lietuvos kunigaikščio sosto, kurio siekė jo pusbrolis, Kęstučio sūnus Vytautas. Tarp pusbrolių įsiplieskė ilgametė kova dėl valdžios. Jų kivirčiais ne kartą pasinaudojo kryžiuočiai, palaikydami tai vieną kunigaikštį, tai kitą.

1392 m. rugpjūtį Šv. Stanislovo bažnyčioje Vilniuje Vytautas gavo Didžiojo Lietuvos kunigaikščio titulą ir buvo vainikuotas kunigaikščio karūna. Valstybės istorijoje auksinėmis raidėmis jis įrašė 1410-ųjų Žalgirio mūšį, kuriame buvo sutriuškinti kryžiuočiai, šimtmečiais niokoję Baltijos kraštus. Būdamas Didžiojo kunigaikščio soste, nuo 1392 iki 1430 metų talentingas karvedys ir išmintingas diplomatas visas savo pastangas nukreipė stiprios ir nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrimui, išlikdamas ryškiausia asmenybe Lietuvos istorijoje.

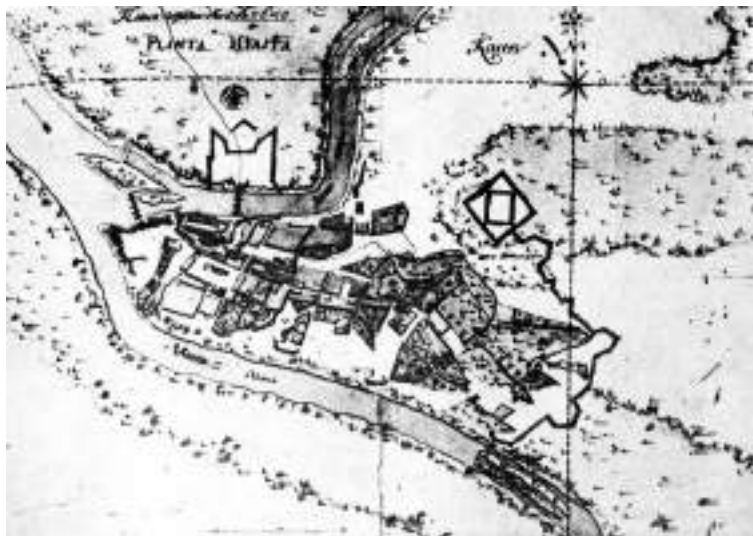
Vytautas

III

KAUNO
ĮKŪRIMAS IR JO
AUGIMAS

Istorikai M. Strijkovskis ir K. Kojalavičius-Vijūkas Kauno įkūrimą sieja su X amžiumi. Jie teigia, kad miestą įkūrė Kūnis. Tai – legenda, tačiau tiesa, kad Kaunas buvo seniausia lietuviška gyvenvietė. Savo geografine padėtimi tai – vienas vaizdingiausių miestų Lietuvoje.

Kauno miesto planas 1774 m.

Slėnyje, kuriame jis įsikūrė, iš pietų atiteka didysis Nemunas, o iš pietvakarių į jį įsilieja Neris. Teritorija tarp upių santakos vadinama Gojumi (padavimai išsaugojo Žaliosios girios vardą) ir driekiasi iki senovinės pilies griuvėsių. Girios seniai nebėra, tačiau aukštas krantas, nusidriekęs abiejų upių tėkmių kryptimi, vadinamas Žaliuoju kalnu – Žaliakalniu.

1317 m. čia jau buvo gyvenvietė ir stovėjo įtvirtinta pilis. Pastaroji vietovė ir pilis pirmąkart minimi Vygando Marburgiečio kronikoje (1361 m.), kurioje pasakojama, kaip Vinrichas Kniprode užpuolė gyvenvietę, ir, nors kunigaikščiai Algirdas bei Kęstutis suskubo į pagalbą gynėjams, tvirtovė buvo sugriauta, o gyvenvietė sudeginta.

Kryžiuočių antpuoliai tęsėsi. 1383 m. jie iškasė kanalą nuo Neries iki Nemuno ir susidariusioje saloje pastatė naują tvirtovę – Rittersverderį (*Ritterswerder*), tačiau lietuviai

Kauno panorama. T. Makovskis, 1600 m.

netrukus ją atkariavo. 1391 m. įvyko kruvinos kautynės su magistru Konradu Valenrodu, patyrusiu pralaimėjimą.

Kaunas buvo ta vieta, kurioje Vytautas Didysis, kunigaikščio Kęstučio sūnus ir Gedimino vaikai, kovėsi dėl valstybės nepriklausomybės ir jos interesų, dėl kunigaikštystės sosto Vilniuje.

1391 m. pasibaigus vidiniams vaidams, Vytautas galutinai įsitvirtino Kaune, Rittersverderio pilies rezidencijoje. Įsiveržus kryžiuočiams pilis ne kartą buvo sugriauta ir vėl atstatoma (jos pamatų liekanos buvo aptiktos dabartinės Kunigų seminarijos teritorijoje).

Kauno senamiestis ir pilis XIX amžiuje. Napoleonas Orda, 1875 m.

Manoma, kad antroji Kauno pilis greičiausiai buvo pastatyta XVI–XV a. sandūroje ir pritaikyta kur kas rimtesnei gynybai. Vėliau ji nebenaudota gynybos reikmėms – čia

Rekonstruota Kauno pilis šiandien

apsistodavo aukšto rango asmenys. XVI a. pilis buvo rekonstruota, pastatyta bastėja (šiuo metu jos bokšte – Kauno regiono Informacinis centras).

1408 m. vasario 14 d. pagal Birštone pasirašytą aktą Vytautas suteikė Kaunui Magdeburgo teises, savivaldos privilegijas, o tai paskatino miesto gerovės augimą. Visi vėlesni valdovai iš Gedimino giminės mėgo Kauną ir neretai čia apsigyvendavo.

*Vytauto priesaika prie liepsnojančios Kauno pilies 1362 m.
Janas Spyka, 1901 m.*

Dėl savo geografinės padėties miestas Vytauto Didžiojo laikais atliko labai reikšmingą vaidmenį vystantis prekybiniams santykiams, nors ir anksčiau čia jau vykdavo užsienietišku ir lietuvišku

prekių mainai. Kailiai, gintaras, medus, vaškas, duona buvo keičiami į metalus, ginklus, druską, stiklą, audinius bei kitas prekes. Nors ir netapo Hanzos sąjungos nariu, Kaunas buvo svarbus jos prekybos partneris (Hanza – šiaurės Vokietijos ir Baltijos regiono miestų sąjunga, įkurta XIII–XIV a. sandūroje). Kauno prekybiniai ryšiai su Hanzos miestais užsimezgė XV a. pradžioje, o jo pabaigoje Nemunu jau plaukė daugiau lietuviškų nei vokiškų krovinių laivų.

Hanzos miestuose Lietuvos pirkliai susipažindavo su savivaldos reikalais, Vakarų ekonominiais ir kultūriniais pasiekimais.

Didžiuliai akmeniniai aruodai, sandėliai, parduotuvės driekėsi Nemuno ir Neries krantais. Kaune buvo Venecijos, Olandijos, Anglijos, Švedijos ir Prūsijos faktorijos (prekybos rūmai). Kilo

Kauno senamiestis. Juozapas Kamarauskas, 1893 m.

bažnyčios, dygo akmeniniai namai. Vėl atstatyta pilis tapo administraciniais rūmais. Flamidijos keliautojo Gilberto de Lanoy (Guilleberto de Lannoy) liudijimu, XV a. pradžioje „Caune“ jau buvo didelis miestas su puikia pilimi.

1542 m. pastatyta Rotušė, į kurią buvo perkeltas Miesto magistratas ir kitos įstaigos. Buhalterinės knygos čia buvo rašytos lotynų ir vokiečių kalbomis.